

увасоблена ўсё чалавечае і творчае жыццё Майстра. Некаторыя з іх у сваёй назве ўтрымліваюць паэтычныя вобразы, што сталі ключавымі ў канцэптуальным змесце твораў Уладзіміра Караткевіча, якія з гадамі выклікалі ў навукоўца і мастака слова новыя бачанні, роздумы, эмоцыі – “Матчына душа”, “Вячэрнія ветразі”, “Вераб’іная ноч”, “У стыхіі блюзерства...”. Калі ж прыгадваюцца сумесныя паездкі з Уладзімірам Караткевічам (“У дарозе з ім”, “Дубулты, ліпень 81-га”, “У Слоніме на Лабазоўцы”, “Сонца заходзіла на Карла Маркса”), аўтарскія каментарыі пераплятаюцца з па-мастацку выпісанымі сцэнамі, эпізодамі канкрэтнай рэальнасці. Ствараючы непаўторнае аблічча геніяльнага творцы, аўтар імкнуўся да максімальнай і рознабаковай характарыстыкі свайго героя, таму і ўключае ў апаведную плынь эсэ фрагменты ўспамінаў Я. Брыля, А. Мальдзіса або меркаванні крытыкаў, літаратуразнаўцаў. Перачытваючы творы свайго незвычайнага персанажа, Алег Лойка сцвярджае для сябе (і не толькі) адкрыццё: іменна раман “Хрыстос прызямліўся ў Гародні” ўражае трагізмам жыцця, што выяўляецца з найбольшай філасафічнасцю. Як даследчык-аналітык аўтар свайго апошняга рамана-эсэ паралельна з аналізам філасофскай змястоўнасці і адметнасці вобразна-эстэтычнай палітры пісьменніка ўдумліва перачытвае самыя розныя матэрыялы. Гэта свае і чужыя артыкулы, рэцэнзіі, афіцыйныя пастановы, сваю эсэістычную раманістыку.

Усё працуе на стварэнне вобраза геніяльнага творцы і незвычайнага чалавека – Уладзіміра Караткевіча.

Вось такім праз асабісты жыццёвы вопыт і навуковы досвед убачыліся некаторыя аспекты вучэбна-педагагічнай, даследчыцкай і мастацка-творчай дзейнасці Алега Антонавіча Лойкі, які шчодро аддаваў душу і веды філалагічнай моладзі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Бугаёў, Д. Перамагае талент / Д. Бугаёў // Бугаёў, Д. Арганічнасць таленту: літ.-крытыч. артыкулы. – Мінск: Маст. літ., 1989. – С. 184–201.
2. Лойка, А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае: раман-эсэ / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 382 с.
3. Уладзімір Караткевіч: вядомы і невядомы: зборнік эсэ, вершаў, прысвячэнняў / уклад.: А. Верабей, М. Мінзер, С. Панізнік. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2010. – 368 с.
4. Цётка. Выбраныя творы / Цётка: уклад., прадм. В. Коўтун; камент. С. Александровіча і В. Коўтун. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2001. – 336 с.

УДК 821.161.3.09(092).Лойка А.

“РАДЗІМА МОЖА БЫЦЬ ТОЛЬКІ ВЯЛІКАЙ”: НАРЫС-ЭСЭ АЛЕГА ЛОЙКІ “МАЯ ПРАВІНЦЫЯ”

А. В. Руцкая

ДУА “Сярэдняя школа № 12 г. Гродна”

Гродна, Рэспубліка Беларусь

nanik2006@mail.ru

У артыкуле раскрываецца мастацкае асэнсаванне канцэпту “правінцыя” ў нарысе-эсэ Алега Лойкі “Мая правінцыя”. Акрэсліваюцца асаблівасці жанру, кампазіцыі, разглядаецца спецыфіка выяўлення аўтарскай пазіцыі праз дыялагічнасць, майстэрства выбудоввання сістэмы аргументацыі, дакументальную і мастацкую вобразнасць.

Ключавыя словы: нарыс-эсэ; правінцыялізм; стэрэатыпы; гістарычны экскурс; лірычны роздум; эмацыйная палітра; дыялагічнасць.

**“MOTHERLAND CAN ONLY BE GREAT”:
SKETCH-ESSAY BY ALEH LOJKA “MY PROVINCE”**

A. V. Rutsкая

*State Educational Institution “Secondary School № 12 of Grodno”
Grodno, Republic of Belarus
nanik2006@mail.ru*

The article reveals the artistic interpretation of the concept of “province” in the sketch-essay by Aleh Lojka “My province”. The peculiarities of the genre and composition are outlined, the specifics of revealing the author's position through dialogics, the skill of building a system of argumentation, documentary and artistic imagery are considered.

Key words: sketch-essay; provincialism; stereotypes; historical insight; lyrical reflection; emotional palette; dialogics.

Алег Антонавіч Лойка – творца, які плённа рэалізаваў свой талент як пісьменнік, навуковец і педагог. Ён быў мэтанакіраваны, светлы, сардэчны, як сведчыць выключна ёмістая і сімвалічная назва кнігі ў яго гонар, – чалавек з сонечнай усмешкай. Гэта назва прыгадвае многім яго былым студэнтам радкі Мар’яна Дуксы з верша “Благаслаўленне на палёт”: “Вучылі нас, як да нябёс дабрацца, // як распазнаць душы таемны свет... // І ваша спагадлівая ўсмішка // заўжды-заўжды ляцела нам услед” [3, с. 295]. А яшчэ, па азначэнні прафесара А. І. Бельскага, “ён Вялікі Слонімец (нарадзіўся і пахаваны ў родным Слоніме), адданы сын і патрыёт беларускай зямлі” [3, с. 10]. Слонім для Алега Лойкі – гэта не проста месца нараджэння, бацькоўскі кут, гэта “крыніца яго духоўнага жыцця і прычасце” [1, с. 262]. І таму такой рамантычнай узнёсласцю пачуцця напоўнены радкі яго верша са зборніка “Пралескі ў акопах” (1987):

Я вырас, захапляючыся тут
Высокім небам, Шчары ціхім звонам,
Агністым сонцам, лесам задумёным,
Мурамі і людзей жыццём штодзённым,
І сэрцам палюбіў я гэты кут –
Цябе, мой старадаўні родны Слонім [3, с. 107].

Відаць, за час сваёй шматгадовай творчай працы Алег Лойка прысвяціў столькі вершаў родным мясцінам, як ніхто з паэтаў. Тым больш, што нельга абмяжоўвацца толькі паэзіяй, бо добра вядома ўніверсальнасць яго таленту, і гэты дамінантны матыў таленавіта ўвасоблены ў розных кірунках і жанрах. Свабодай аўтарскага выяўлення прываблівала Алега Антонавіча і эсэістыка, яе ўнікальная магчымасць да інтэграванасці з іншымі жанрамі, напрыклад, раман-эсэ, эсэ-партрэт, эсэ-аўтабіяграфія, нарыс-эсэ. Да апошняга адносіцца яшчэ адно прысвячэнне роднаму Слоніму – “Мая правінцыя” (1992). З аднаго боку – гэта праблемны нарыс, вытрыманы Лойкам у рамках мастацка-публіцыстычнага жанру, які лічыцца найбольш складаным, бо ў ім поруч са зместам, рытарычнымі прыёмамі асабліваю эстэтычную ролю адыгрывае форма, што вымагае павышанай патрабавальнасці да мовы, мастацкай вобразнасці. З другога боку – гэта разгляд праблемы праз свабодную, эмацыйна афарбаваную плынь думкі, дзе і лірычны роздум, і даверлівы маналог, і настойлівае пераконванне, і ўзрушаная дыскусія з уяўнымі апанентамі, што па-майстэрску рэалізавана аўтарам.

Даследчыкі творчасці А. Лойкі нярэдка адзначаюць ёмістасць назваў яго кніг і асобных твораў. Назва “Мая правінцыя” не выключэнне. Яна як скразная сэнсавая лінія, знітоўвае ўвесь твор і акцэнтуюе ўвагу чытача праз паўторы і рытарычныя пытанні на прадмеце гаворкі. Шмат што вытлумачае і не малую ролю адыгрывае тая акалічнасць, якая пабудзіла аўтара ўзяцца за пяро. Вядома, што Алег Антонавіч пры кожнай магчымасці прыязджаў у Слонім. Ён заўсёды ўсёй душой быў з родным горадам. Свой дзень народзін, юбілеі – адзначаў тут. Знаходзіў час адгукнуцца на запрашэнні школ, бібліятэк і сяброў літаб’яднання пры раённай газеце. Менавіта там нехта выказаў здзіўленне, што вядомы сталічны прафесар так любіць

наведвацца ў правінцыю. Нарыс-эсэ і стаў адказам тым, хто задаваўся такім пытаннем. І якраз у ім, згадваючы гэты выпадак, паэт сур'ёзна распавёў пра Слонім літаратурны і пажартаваў: “Вось скоро прыеду дапісваць свае гісторыі літаратуры сюды, у Слонім, і буду – пяты член Саюза пісьменнікаў. Можна будзе і пра філію Саюза пісьменнікаў Рэспублікі Беларусь у Слоніме гамонку заводзіць. <...> Я спадзяюся: перыферыяная пісьменніцкая філія правінцыялізму Слоніму не прыбавіць” [2, с. 33]. Заўважым, наколькі проста – “буду пяты”. Ці не прыклад яго заўсёднай сціпласці, не прычэмнасці ні званнямі, ні ўзнагародамі, ні славай?

Слонім – самае дарагое і запаветнае, а таму і розумам, і сэрцам Алэг Лойка не можа прымірыцца з азначэннем “правінцыя”, асабліва калі яно з нейкай прыніжаючай адзнакай другаснасці. Сэрца яго бунтуе супраць самога называння правінцыяй “ціхага лапіка зямлі”, дзе ён нарадзіўся, ды і не толькі свайго, але і “ўвогуле супраць азначэння любога лапіка любой зямлі ў свеце правінцыяй” [2, с. 10]. Ён палемізуе з апанентамі, лагічна і паслядоўна фармулюе абвяржэнні, суадносячы іх з яркімі фактамі і нязменна прытрымліваючыся канцэптуальнай лініі. Яна ўвасабляецца ў ёмістай афарыстычнай фразе: “Гэта вельмі ўмоўна – малая радзіма. Радзіма можа быць толькі вялікай. А стэрэатып «малой радзімы» скрозь быў варыянтнай іпастассю паняцця правінцыя. Усё «малое» – правінцыя, другаснае, непершаразднае, непершакаштоўнае. А чаму не першасна матчынае, не першасна бацькавае?” Пісьменнік абгрунтоўвае, наколькі небяспечна абясцэньваць гэтыя паняцці і даводзіць, што “не любячы малога, не палюбіць нічога, бо цераз драбніцы чалавек пасцігае вялікі свет” [2, с. 10].

Па сутнасці нарыс-эсэ “Мая правінцыя” – гэта адкрытая размова з чытачом. Аўтар бярэ на сябе ролю краязнаўцы, які праз свой глыбокі досвед, уласны погляд, духоўную эмацыйнасць пераконвае ў несумненнай значнасці роднага краю, а ніяк не правінцыі. І дзякуючы такому падыходу, даводзіць сваю пазіцыю ў форме захопліваючай экскурсіі, дзе ён не проста кампетэнтны гід, – ён яшчэ і захавальнік гістарычнай спадчыны, адкрывальнік характа.

Размова пачынаецца інтрыгуючым рытарычным ходам – “так, але”. Як бы пагаджаючыся з апанентамі, Лойка піша: “Мая правінцыя – Слонім. Я тут нарадзіўся, тут вырас, адсюль у свае сямнаццаць гадоў паехаў у Мінск, у сталіцу, ва ўніверсітэт – вучыцца. Універсітэта ў Слоніме не было, няма і, мабыць, не будзе. Правінцыя!” [2, с. 10]. Але гэты ўмоўны клічнік не рэалізуе згоды, а ставіць на ёй кропку. Бо ўжо ў наступным сказе выказваецца адваротнае: “згадзіцца на прызнанне яго правінцыяй я ніяк, аднак, не магу”. І ў якасці абгрунтавання аўтар падае гістарычны экскурс, стварае панарамны малюнак слыннага старажытнага горада, дзе было месца збору ўсёвеляіканяжацкага сейма, дзе вёў рэй вялікі канцлер Леў Сапега, дзе быў адзін з цэнтраў еўрапейскай музычнай культуры і ва ўнікальным тэатры Агінскага слухала оперы, глядзела балеты публіка з усёй Еўропы. “Так што: дзе была правінцыя?” – падагульняе апавядальнік і прапануе ўгледзецца ў само слова “правінцыя”. І вось ужо раскрыты слоўнік лацінскай мовы і цытуецца “для нас важнае якраз амаль забытае азначэнне: правінцыя – пазаіталійская заваяваная вобласць з рымскім намеснікам на чал” [2, с. 12]. Ізноў неадпаведнасць, бо няма падлегласці, несвабоды. І вядуць радкі, як сцяжыны турыстычнага маршруту да велічных муроў, каб пацвердзіць, што адраджаючы былую славу, адпрэчваючы бездухоўнасць, горад узняў з руін касцёл святога Андрэя на плошчы Льва Сапегі, рэстаўруе старажытную сінагогу, якая збудавана яшчэ ў 1632 годзе, а на пустоўі, што засталася ад царквы, у якой і хрысцілі А. Лойку, рыхтуецца адраджэнне праваслаўнага храма (на сёння ўжо адноўлены і дзейнічае [удакладненне аўтара артыкула. – А. Р.]). Дарэчы, варта прыпыніць увагу, як каларытна паказваецца варварскае знішчэнне той царквы. Аўтар (сведка падзеі) перадае гэта кашчуннае дзеянне праз іранічна выкарыстаны прыём тройчасці. Вось такая абсурдная не казка, а быль: “Сцены адзінага ў Слоніме праваслаўнага храма таго рвалі толам, рвалі – не ўзарвалі, танкам цягалі, цягалі – не расцягнулі, і толькі ўедзістымі салдацкімі кіркамі за лета ледзь раздзяўблі” [2, с. 12]. Ды сланічане не змірыліся. Няма ў іх душах месца гістарычнаму бяспамяцтву. Яшчэ і сучасны драматычны тэатр прымнажае славу старажытнага Слоніма тэатральнага. А “правінцыя ж увогуле не можа мець гісторыі, жыве без яе; калі ж мой горад жыве гісторыяй, калі ён – жывая гісторыя, то ён ужо не правінцыя,” – акрэслівае сваю пазіцыю Алэг Лойка і працягвае вандроўку па маляўнічых ваколіцах, па вуліцах, скверах і плошчах, падкрэсліваючы адметнае хараство любімага горада. Аўтарскі голас напаўняецца замілаванасцю і цеплынёй: “Мой Слонім, яшчэ можна сказаць і гэта, – цуд злелы: ён у вянку бароў, дуброў і альшаных гаёў; ён – пры злелай даліне заліўных лугоў; ён – увесь у садах, скверах, прысадах, і кожнае дрэўца ў ім дагледжана. І ў кветкі ўлюбёны мой горад: яны цешаць вока з клумбаў, іх не

бракуе на рынку. <...> І летам, і зімой кветкі ў Слоніме купіш, як ва ўсіх еўрапейскіх сталіцах” [2, с. 13].

Шматаблічны малюнак Слонімшчыны ў нарысе-эсэ дапаўняецца адлюстраваннем жыцця і дзейнасці сучасных гараджан, якія шануюць традыцыі, напаўняючы характам нават звыклае і будзённае. Алег Лойка перадае рэчаіснае ў эмацыйна-вобразнай форме, напрыклад, здзіўленне гасцей горада тым, у якой “элегантна-незвычайнай краме” прадаецца гарачы хлеб ды яшчэ з перакананнем, што “хлеб павінен прадавацца толькі прыгожа”. Або (на зайздрасць бездапаможным рэкламам) апісвае вырабленыя рукамі слоніmsкіх майстроў крэселкі з “адмыслова адштукаванымі ножкамі”, што “люба прысесці, любя глянуць”. І, зноў жа, нельга не пагадзіцца з падсумаваннем, што там, дзе ў згодзе горад і прыгажосць, там – не правінцыя.

Як бачым, для Лойкі важна сцвердзіць свой погляд і ён па-мастацку прэзентуе свае перакананні і высновы. У залежнасці ад таго, пра што ідзе размова, мяняецца настраёвая палітра. Яна то напаўняецца ўзрушаным прамоўніцкім пафасам, то спакойнай роздумнасцю, то лірычнай задушэўнасцю. Пачуцці, эмоцыі нібы надыхтоўваюць аўтару разважанні і словы, і інтуітыўна выбудоўваецца ўмоўны дыялог, які ажыўляе апавед, надае яму дынамічнасць. Значнасць праблемы, якая ўзнята, і погляд аўтара яскрава падкрэсліваюцца абзацным члененнем тэксту, які, нібы па прыступках, вядзе да ўсведамлення бяспрэчнасці пазіцыі аўтара: Слонім не быў і не ёсць правінцыя. Сам нарыс-эсэ “Мая правінцыя” яшчэ раз даказвае, што і ўсё напісанае Алегам Лойкам, майстрам мастацкага слова і адданым слонімцам (скарываемся яго словамі) – “малым не бывае”. Гэта яшчэ адна старонка кнігі-прысвячэння роднай Слонімшчыне, якую ён пісаў усё сваё жыццё.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Бельскі, А. Класікі і сучаснікі ў школе: вывучэнне творчасці пісьменнікаў / А. Бельскі. – Мінск: Аверсэв, 2005. – 352 с.
2. Лойка, А. Мая правінцыя / А. Лойка // Беларусь. – 1992. – № 11. – С. 10–13, 32–33.
3. Чалавек з сонечнаю ўсмешкай: кніга пра Алега Лойку / рэдкал.: А. Бельскі (уклад.) [і інш.]. – Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2019. – 324 с.

УДК 821.161.3-312.6/4:801.73

ФІЛАЛАГІЧНЫ ДОКАЗ ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧАЙ ТЭАРЭМЫ

А. М. Пісарэнка¹⁾, В. В. Шунейка²⁾

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

Мінск, Рэспубліка Беларусь

¹⁾kaffiloll@mail.ru

²⁾shuneika@mail.ru

У артыкуле даследуюцца асаблівасці структуры і маўленчая спецыфіка твора адносна яго жанру. Філалагічная інтэрпрэтацыя дазваляе выявіць як рысы сінтэтычнага жанру рамана-эсэ, так і разнастайныя вобразныя сродкі і стылістычныя прыёмы, якія робяць твор дасканалым, выразным, выбітным.

Ключавыя словы: філалагічны аналіз; мастацкі тэкст; сінтэтычны жанр; раман; эсэ; сюжэт; кампазіцыя; вобразныя сродкі; стылізацыя; інтэртэкстуальнасць.